

LIKKUVA KOULU
skolan i rörelse

LIKKUVAT KOULUT KUNNASSA

SWOT-analyysi Liikkuva koulu -toiminnan
vauhdittajista ja sudenkuopista

Annaleena Aira ja Kaarlo Laine
Liikunnan ja kansanterveyden julkaisu 311

JOHDANTO

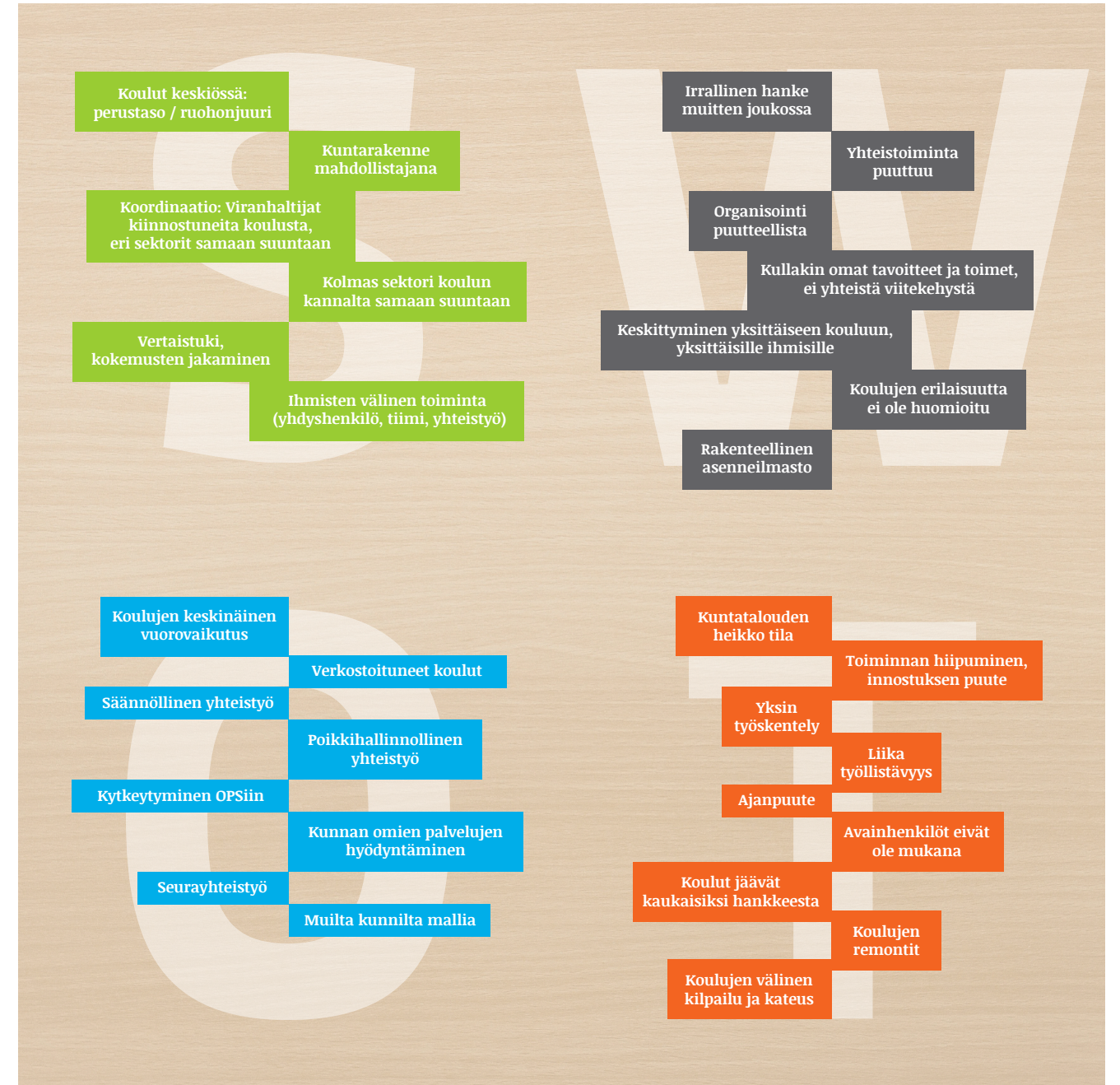
Opetus- ja kulttuuriministeriö rahoitti veikkausvoittovaroin 17 kunnan Liikkuva koulu -kokeilua vuosina 2012–15. Kohdistamalla rahoituksen yksittäisten koulujen sijaan kunnille OKM halusi samalla vahvistaa Liikkuva koulu -toimintaa tukevia rakenteita kunnissa.

Kokeilukuntien Liikkuva koulu -toiminnan vahvuuksia ja heikkouksia sekä nähtävillä olevia mahdollisuuksia ja uhkia selvitettiin Liikkuva koulu -hankeavastavilta kyselyllä keväällä 2014, jolloin Liikkuva koulu -toimintaa oli tehty tyypillisesti kahden lukuvuoden ajan. Kuntien vastauksissa nousi selvästi esille kunnan koulujen tukemisen ja mukaan ottamisen tematiikka.

Tässä julkaisussa olemme analysoineet sitä prosessia, jossa kunnan kouluissa ryhdytään Liikkuva koulu -toimintaan ja kunnan rakenteet ja toimet joko edistävät tai estävät tätä. Taustalla on kevään 2014 kyselyn lisäksi koko Liikkuva koulu -ohjelman seuranta-aineisto (2012–15).

Analyysin tarkoituksena on auttaa tarkastelemaan Liikkuva koulu -toimintaa omassa kunnassa ja löytämään uusia, kouluja tukevia ratkaisuja.

Kiitoksemme kokeilukuntien Liikkuva koulu -vastaaville tutkimukseen osallistumisesta useana vuonna sekä LIKESin tutkimuksen tukihenkilöille.

VAHVUUDET KUNTIEN LIIKKUVA KOULU -TOIMINNASSA

Keskeisimmäksi vahvuudeksi nousi kunnan Liikkuvaan kouluun liittyvän toiminnan kytkeytyminen koulujen arkeen ja perustoimintaan. Onnistuneissa kuntaesimerkeissä kuntaan oli luotu omalle kunnalle sopiva, koulujen Liikkuva koulu -toimintaa tukeva rakenne, joka mahdollistaa uusien koulujen mukaan lähtemisen ja Liikkuva koulu -toiminnan kehittymisen ja laajenemisen.

Monen kunnan vahvuus löytyi verkostomaisesta työskentelystä. Kokeilukunnissa oli hyviä esimerkkejä siitä, miten useamman eri kuntatoimialan yhteistyö on vienyt asioita vauhdikkaasti eteenpäin. Keskeistä on, että kunnan eri sektorit saadaan löytämään prosessista kukin oma näkökulmansa ja kunnassa on yhteinen koordinaatio, joka yhdistää eri näkökulmia Liikkuvan koulun tavoitteiden suunnasta. Usein seuraavaksi kunnan omaan yhteistyöhön onnistutaan liittämään kolmannen sektorin toimijoita tavoilla, jotka palvelevat koulun arkea ja perustehtävää.

Ihmisten välinen toiminta nousee Liikkuva koulu -prosessissa keskeiseksi. Kuntienkin toimintaa tarkastellaan usein rakenteina ja organisaatiokaavioina. Näyttää siltä, että käytännön uutta luovassa ja kokeilevassa työssä, jota Liikkuva koulu -toiminta näissä kokeilukunnissa on edustanut, keskeiseksi nousee yhteistyö tiettyjen ihmisten kanssa. Joidenkin kanssa yhteistyö sujuu hyvin ja asiat etenevät. Joissain tapauksissa jonkun henkilön nuiva suhtautuminen tai aiemmat huonot kokemukset yhteistyöstä saattoivat huomattavasti hankaloittaa toimintaa. Tärkeimpiin yhteistyösuhteisiin kannattaisi panostaa. Toisaalta joskus hankalat kumppanit kierrettiin ottamalla yhteyttä esimerkiksi teknisen johtajan sijasta suoraan kaupunginpuutarhuriin tai kunnaninsinööriin, jolloin asia saatiin kuitenkin etenemään. Ihmisten välistä toimintaa voidaan kunnissa tukea rakentamalla tapoja koulujen väliselle vertaistuelle ja kokemusten jakamiselle sekä viranhaltijoiden väliselle kokemusten jakamiselle riittävän säännöllisesti.

Koulut keskiössä: perustaso/ ruohonjuuri

”Olemme onnistuneet kuulemaan kouluja heidän omista lähtökohdistaan käsin ja kehittämään kuhunkin kouluun parhaiten istuvia toimenpiteitä.”

”Mä itte nään hirveen tärkeänä sen että koulut on heti alusta alkaen mukana siinä toiminnan tekemisessä ja suunnittelussa.”

Koordinaatio: Viranhaltijat kiinnostuneita koulusta, eri sektorit samaan suuntaan

”Koko Liikkuva koulu -toiminta kunnassa perustuu tiiviiseen eri sektoreiden väliseen yhteistyöhön: koulut, varhaiskasvatus ja perusopetus, liikunta-, terveys- ja nuorisopalvelut, kaupungin tilaajapuoli, urheiluopisto, urheiluakatemia, kolmas sektori. Verkostojen rakentamiseen panostettiin paljon tietoisesti ja suunnitelmallisesti erityisesti toiminnan alkuvaiheessa.”

Vertaistuki, kokemusten jakaminen

”Kaksi koordinaattoria, jakamisen mahdollisuus.”

”Jokaiselle koululle nimettiin Liikkuva koulu -vastuuhenkilö. Tästä ryhmästä muodostui toiminnan ydinryhmä (kuntatasoisen ohjausryhmän lisäksi), ja ryhmä on kokoontunut säännöllisesti 5-6 kertaa vuodessa suunnitellen toimintaa. Säännölliset kokoukset sekä epävirallinen ajatusten vaihto ovat vieneet koulujen toimintaa eteenpäin. Kun ihmiset oppivat tuntemaan toisensa paremmin, epävirallisen keskustelun määrä on lisääntynyt.”

Kuntarakenne mahdollistajana

”Kunnassa on saatu luotua rakenne, joka tukee Liikkuva koulu -toimintaa koulun tasolla: kouluilla nimetyt Liikkuva koulu -yhdyshenkilöt, rehtorit, alueyhdyshenkilöt ja ohjausryhmä, joka ohjaa toimintaa kokonaisuudessaan. Rakenne on vakiintunut ja kaikilla on selkeät tehtävät, se tukee etenemistä tässä asiassa.”

Kolmas sektori koulun kannalta samaan suuntaan

”Kuntavetoisuuden ansiosta kolmannen sektorin toiminta koordinoitua (kaupungin toimesta). Koulut pysyvät näin paremmin kartalla eikä kouluihin tule lukuisia yhteydenottoja eri toimijoiden taholta. Toimenpiteet myös helpompi juurruttaa rakenteisiin vs. kertaluontoiset koulukohtaiset tapahtumat.”

Ihmisten välinen toiminta (yhdyshenkilö, tiimi, yhteistyö)

”Jos koulussa on sellainen rehtori, joka on tämän asian takana, niin on helpompi toimia. Jos rehtori kokee, että asia on tärkeä, niin on helpompi. Rehtorin tuki ja mielipide on aina tärkeä.”

”Onnistumisen edellytys on ollut se, että kaikki koulut otettiin heti mukaan toimintaan ja sen suunnitteluun, tätä on tehty yhdessä. Yhteistyö koulujen ja opettajien välillä on lisääntynyt, jokainen voi oppia toisiltaan. Yksin on vaikea ponnistella koulujen toimintakulttuurin muuttamiseksi, yhdessä tekeminen on kaiken a ja o. Lisäksi koulujen Liikkuva koulu -vastaavat ovat toimineet tiiviissä yhteistyössä koko hankkeen ajan, toimintaa on viety eteenpäin yhdessä. Aktiivisten opettajien lukumäärä on kasvanut koko ajan. Periaate yhdessä tekemisestä on luonut laajan verkoston.”

HEIKKOUDET KUNTIEN LIIKKUVA KOULU -TOIMINNASSA

Oli yllättävääkin havaita, miten tiukasti toimialat ovat siiloutuneet erilleen joidenkin kuntien käytännöissä. Onnistuneita kuntayhteistyöesimerkkejä lukiessa syntyy käsitys, että vaikkapa teknisen toimen, liikuntapalvelujen, sote-puolen ja varhaiskasvatuksen yhteistyö koulutoimen kanssa tuo uusia näkökulmia ja oivalluksia ja intoa jokaisen työhön. Jos omassa kunnassa näin ei tapahdukaan, vaan tekninen toimi ei nyt ehdi auttaa aktiivisissa koulumatkoissa pitämällä kevyen liikenteen väyliä auki, liikuntapalveluja ei Liikkuva koulu -toiminta kiinnosta, sote-puolella on tekemistä muutenkin ja varhaiskasvatus on tottunut toimimaan keskenään, Liikkuva koulu -toimintaa koordinoiva henkilö helposti turhautuu ja ehkä kadehtii toisen kunnan draivia.

Liikkuva koulu -toiminnan kehittäminen jää heikoksi, mikäli Liikkuva koulu nähdään kunnassa vain irrallisena hankkeena, jolla ei ole selvää roolia, tavoitetta ja statusta. Tämä johtaa yleensä siihen, että Liikkuva koulu -toiminnan ympäriltä puuttuvat tukirakenteet niin koululta, koulujen väliltä kuin kunnastakin. Yhteinen koordinaatio ja näkökulma puuttuvat.

Heikkoutena voidaan pitää myös yksin toimimista. Jos Liikkuva koulu -toimintaa pyörittävä henkilö jää koululla yksin ja jos Liikkuva koulu -toiminta keskittyy kunnassa vain yksittäiselle koululle, tämä kuihduttaa kunnan Liikkuva koulu -toimintaa ja johtaa usein innostuksen hiipumiseenkin. Toisaalta esimerkiksi kunnan kaikkien koulujen mukaan ottaminen voi kääntyä heikkoudeksi silloin, kun koulujen erilaisuutta ja autonomiaa ei huomioida, vaan yritetään työntää samaa toimintamallia keskenään erilaisiin kouluihin.

Rakenteellinen asenneilmasto on monien kuntien heikkoutena. Tämä voi näkyä eri tasoilla - tai kaikilla tasoilla. Kollegoiden, esimiesten tai viranhaltijoiden nuiva tai jopa vastahankainen suhtautuminen Liikkuva koulu -toimintaa kohtaan hankaloittaa toimintaa. Joissain kunnissa Liikkuva koulu -vastuhenkilöt ovat onnistuneet kiertämään tätä heikkoutta toimimalla niiden ihmisten kanssa, joiden kanssa yhteistyö sujuu ja hakemalla yhteistyötä muista verkostoista.

Irrallinen hanke muitten joukossa

”Kouluissa on meneillään lukuisia paljon runsaamminkin resursoituja hankkeita, mistä johtuen koulut muistuttavat ajoittain melkoista hankehelvettiä.”
”Kouluopetus ja Liikkuva koulu ovat kaksi eri asiaa, yhteisöllisyys ei parasta mahdollista”

Organisointi puutteellista

”Toimintaamme hankaloittaa kaupungin sekavat käytänteet byrokratian ja taloustilanteen suhteen.”

Keskittyminen yksittäiseen kouluun, yksittäisille ihmisille

”Heikkoutena on toiminnan keskittyminen vain yhteen alakouluun.”

Rakenteellinen asenneilmasto

”Osa henkilöstöstä ei ole ottanut asiaa omakseen.”

”Heikkoutenamme on sivistystoimenjohtajan välinpitämättömyys”

Yhteistoiminta puuttuu

”Yhteistyökumppaneiden puute hankaloittaa toimintaa.”

Kullakin omat tavoitteet ja toimet, ei yhteistä viitekehystä

”Sekaannusta kaikilla tasoilla on aiheuttanut erilaiset Liikkuvan koulun agendaan läheisesti liittyvät hankkeet, jotka myös osaltaan kontaktoivat samoja kouluja tarjoten päällekkäistä toimintaa kaupungin hankekoordinaattoreiden tietämättä.”

Koulujen erilaisuutta ei ole huomioitu

”Heikkoutenamme on erilaiset koulut, paljon kouluja. Muutosprosessin käyntiin saattaminen kaikissa kouluissa vaatii aikaa ja on erittäin haasteellista.”

MAHDOLLISUUDET KUNTIEN LIIKKUVA KOULU -TOIMINNALLE

Liikkuva koulu -toiminnalle nähtiin tulevaisuudessa monia mahdollisuuksia. Uusien koulujen mukaan lähtemistä ja jo mukana olevien koulujen toiminnan kehittämistä tukee vahvasti koulujen keskinäinen vuorovaikutus. Se tuo kunnan näkökulmasta toiminnalle myös synergiaetuja. Verkostoituneet koulut tukevat toisiaan ja pitävät yllä Liikkuva koulu -prosessia kunnassa. Koulujen verkostoitunut toiminta on tyypillisesti hyvin kiinni koulujen perustasossa ja arjessa.

Kaupungin viranhaltijoiden suhtautuminen eri tasoilla vaikuttaa koulujen toimintaan suuresti. Liikkuva koulu -toimintaa voidaan tukea myönteisellä ja eteenpäin vievällä suhtautumisella koulujen aloitteisiin. Kunnasta päin voidaan myös tuoda kouluille myös ideoita ja ehdotuksia, jotka syntyvät esimerkiksi poikkihallinnollisesti tai eri kuntien välisestä yhteistyöstä.

Opetussuunnitelman uudistus on parhailaan käynnissä Suomen kunnissa. Uuden opetussuunnitelman perusteet tukevat vahvasti aktiivisempaa koulupäivää ja toiminnallisuutta opetuksessa. Opetussuunnitelma kytkeytyy oppisisältöihin ja ohjaa koulujen perustehtävää. Oman kunnan OPS-prosessi nähdäänkin monessa kokeilukunnassa mahdollisuutena vakiinnuttaa Liikkuva koulu -toimintaa koulujen rakenteisiin ja perustasoon.

Koulujen keskinäinen vuorovaikutus

”Lähetettiin pienestä, yhdeltä koululta, ja sitten se on pyörinyt kuin lumipallo ja nyt on iso ja miellä on isoja haaveita. [–] Tehtiin pieni ohjausryhmä ja valittiin yhdysopettajat, joilla omat kokouksensa. Tosi kivoja on, mitä kaikkea ne tekee. Koko ajan keksivät ja oivaltavat. [–] Sitten meillä on sovittu ideatalkoot että kokoonnutaan ja saavat vaihtaa ideoita. Tämä työ on verkostoitumista.”

Verkostoituneet koulut

”Verkostoituneet koulut kirittävät toisiaan eteenpäin”

Säännöllinen yhteistyö

”Nyt onnistuttiin saamaan että kaikilla kouluilla on vain kaksi avainaluetta. Sivistysjohtaja vei. Hän kysyy joka rehtorikokouksessa, että mitä kuuluu, mitä te olette tehneet näille? Hänellä on hirveästi asioita, mutta hän on se ratkaiseva, eli kunnassa toimialajohtaja.”

”Olisi hyvä, jos olisi organisoituja tapaamisia samassa tilanteessa olevien välillä säännöllisesti. Esim. isojen kaupunkien Liikkuva koulu -ryhmä, joka tapaisi esim. kolmen kuukauden välein. Tämä auttaisi todennäköisesti omaa työtä ja veisi samalla tavalla asiaa eteenpäin muissakin kaupungeissa. Arki on niin kiireistä, että omaehtoiseen yhteydenpitoon ei ole aikaa, vaikka sen tietäisikin hyödylliseksi.”

Kytkeytyminen OPSiin

”Opetussuunnitelmastahan on kouluille se kunnan tärkein ohjaava asiakirja. Kunnan OPSiin tuli työtäpoihin kirjaus aktiivisuudesta ja muistaakseni riittävästä fyysisestä aktiivisuudesta.”

”Koulun toimintakulttuurin muuttaminen uuden OPSin hengessä ja koulujen asenteiden muuttaminen ei maksa mitään.”

”[Uusien mukaan lähtevien] koulujen kiinnostusta selittänee osaltaan se, että kouluille lähetetyssä infossa vedottiin uuteen opetussuunnitelmaan (oppilaiden osallisuus jne.) ja todettiin, että Liikkuva koulu antaa työkaluja myös sitä varten.”

Muilta kunnilta mallia

”Lupasin että meiltä lähtee sinne [toiseen kuntaan] yksi opettajapari kertomaan, kun heillä ei ole millään saatu sitä käyntiin. [–] Vierailija jostain toisesta koulusta, missä on tätä tehty. Opettaja kuuntelee toista opettajaa parhaiten. Jopa paremmin kuin rehtoria.”

Poikkihallinnollinen yhteistyö

”Syksyllä 2013 toteutettu hyvinvointivanhempainilta oli hyvä lähtölaukaus laajenevalle yhteistyölle kunnan sisäisten tahojen välillä. Yhteinen sävel löytyi konkreettisen toiminnan myötä. Kyse on siitä, että ihmiset löytävät toisensa, ei sektorit.”

Kunnan omien palvelujen hyödyntäminen

”Yhteistyö kaupungin liikuntapalvelujen kanssa on hyödyttänyt molempia osapuolia. Liikuntapalvelut on löytänyt konseptin, jonka avulla voi osallistua koululaisille järjestettävien liikuntapalveluiden tuottamiseen. Liikkuva koulu on saanut liikuntapalveluiden kautta erityisesti tiloja käyttöönsä. [–] Muutamissa kouluissa nuorisotoimi on ollut mukana tuottamassa sisältöä koulupäivään. Nuorisotyöntekijät pääsevät tutustumaan jo alakoululaisiin – henkilöt ja tilat tulevat tutuiksi, ja kun nuoret siirtyvät yläkoulun puolelle, heidän on todennäköisesti helpompi osallistua myös nuorisopalveluiden järjestämään toimintaan nuorisotiloissa. [–] Yhteistyö on avattu myös kouluterveydenhoidon suuntaan. Keväällä kouluterveydenhoitajille, koululääkäreille ja fysioterapeuteille järjestetään koulutus.”

Seurayhteistyö

”Nyt ruvetaan miettimään, millä tavalla me koulutetaan kolmannelta sektorilta hyviä kumppaneita kouluihin. Et koulut tietää että täältä tulee sellaisia toimijoita ja ohjaajia, jotka pystyy tulla vetämään sinne koulupäivään. [–] Meillä on tehty työtä urheiluseurojen kanssa, jotka on selkeästi enemmän kiinnostunut tämmöisestä hyvinvointitavoitteisesta liikunnanedistämistyöstä. Siinä on hyvät pohjat lähtee viemään sitä työtä eteenpäin.”

”Taloudellisesti täytyy ruveta hakemaan enemmän kumppaneita, vanhempainyhdistyksestä ja muista. On paljon asioita, joita voi tehdä ilman rahaakin. Henkilöistähän se on paljon kiinni.”

UHAT KUNTIEN LIIKKUVA KOULU -TOIMINNALLE

Liikkuva koulu -toiminnan uhat tulevat kokeilukuntien näkemysten mukaan kuntatasolta, koulutasolta ja ympäristöstä. Monet uhat linkittyvät toiminnan heikkouksiin: esimerkiksi toiminnan keskittymisen yksittäisille henkilöille ja yksittäisiin kouluihin pelätään johtavan toiminnan hiipumiseen, yksin jäämiseen ja myös liialliseen työllistävyyteen ja liian vähäiseen aikaresurssiin, kun kaikki asiat ovat harvojen harteilla.

Niin kauan kuin Liikkuva koulu -toiminta kunnassa on perustoiminnasta irrallista hankepuuhastelua, uhkana on koulujen jääminen etäälle toiminnasta ja avainhenkilöiden sitoutumattomuus. Kuntatalouden heikon tilan pelätään lisäävän kunnan sisäisiä jännitteitä ja

huonontavan virkamiesten suhtautumista Liikkuva koulu -toimintaan. Myös monissa kunnissa käynnissä olevat koulujen sisäilmaremontit koetaan uhkiksi koulun toiminnan pitkäjänteiselle kehittämiselle tai vaikkapa koulun olosuhteiden parantamiselle.

Kuntatalouden heikko tila

"Kuntatalouden yleinen tila muodostaa heiketessään uhan kaikelle kunnassa tehtävälle kehittämistyölle. [--] Meillä Liikkuva koulu on vakiintunut jo niin kiinteäksi osaksi monen koulun toimintakulttuuria, ettei se enää ole kuin osassa kouluissamme "kehittämishanke", joka vaatii erillisiä rahoja, vaan ennemminkin luonteva osa koulupäivän arkea."

"Kriisikunnassa säästetään kaikessa."

"Resurssien kuihtuminen, esim. kerhotoiminnan rahoituksen hiipuminen ja muut leikkaukset"

Toiminnan hiipuminen, innostuksen puute

"Uhkana väsähtäminen / toiminnan hiljaa hiipuminen"

"Vastuuhenkilöiden väsyminen"

Liika työllistävyys

"Se mitä minä en uskonut aluksi, on se kun sanoivat että valitkaa muutama asia mitä rupeatte aluksi tekemään. Sitä oli niin täynnä intoa ja tämä oli niin mahtava juttu. Se sokaisi, että minä voin muuttaa tämän kulttuurin jouluun mennessä kun syksyllä aloitettiin. Pikku hiljaa keskustellen ja kuulostellen täytyy mennä. [--] Summa on se, että pitää aloittaa maltillisesti."

Ajanpuute

"[Toimintaamme on haitannut] arkipäivän kiire."

Koulut jäävät kaukaisiksi hankkeesta

"Kaikki on samaa projektia, mutta kuitenkin jokainen koulu on hyvin erilainen. Miten saada kaikissa kouluissa toiminta pysyväksi osaksi arkea? Jokaisella koululla erilaiset tarpeet: miten rakentaa kokonaisuudesta tasapainoinen?"

Yksin työskentely

"On järjettömästi mahdollisuuksia ja asioita mitä pitäisi tehdä. Sen hahmottaminen, mitä kannattaa tehdä ja mitä voi siirtää tulevaisuuteen, on vaikeaa. Koko ajan minulla on sellainen olo, että minä en tee tarpeeksi ja se mitä teen ei riitä. Kukaan ei ole sitä sanonut, mutta se oma tiedonjano on varmaan hämärtänyt tätä systeemiä. Ja sitä aina ihmettelee, että miksi muut eivät innostu tästä asiasta tarpeeksi."

"Jokainen yksikkö tarvitsisi enemmän kuin yhden innokkaan toimijan. Toiminta kärsii verenvähyydestä."

Avainhenkilöt eivät ole mukana

"Tiedotusta pitäisi parantaa, että kuntalaiset ja esimerkiksi valtuusto olisivat tietoisia hankkeesta. 'Kunnan tapoihin' ei kuulu omien asioiden esiintuonti; tätä pitäisi muuttaa."

"Opettajien omistajuus hankkeeseen on vähäistä, koska liikuttaminen tulee 'ostettuna' ulkopuoliselta taholta."

Koulujen remontit

"Koulurakennuksen tulevaisuus on epävarmaa (remontti vai uusi koulu), ulkoympäristön kehittäminen tässä vaiheessa järjetöntä."

Koulujen välinen kilpailu ja kateus

"Koulujen välillä vallitsee monin paikoin melkoinen kilpailumentaliteetti (mm. oppilaista), joten tulevaisuudessa kilpailun karsiminen ja koulujen välisen yhteistyön kehittämien tulee olemaan tärkeää."

LIIKKUVA KOULU

skolan i rörelse

www.liikkuvakoulu.fi